

Examen HAVO

2011

tijdvak 2
woensdag 22 juni
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis (pilot)

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 28 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 76 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende historische beschrijvingen hebben te maken met onderwijs en staan in willekeurige volgorde:

- 1 In de Griekse stadsstaat Sparta worden jongens na hun zevende verjaardag gescheiden van hun ouders en opgeleid tot soldaat.
- 2 De verlichtingsfilosoof Rousseau schrijft in “Emile” dat jongens zonder dwang en straf moeten worden geschoold in verbondenheid met de natuur.
- 3 De Romeinse senatoren laten hun zonen begeleiden door een pedagoog, vaak een Griekse slaaf die moet zorgen dat de jongens op tijd op school komen en hard werken.
- 4 In de beginjaren van de Republiek sturen ouders hun kinderen naar stadsscholen om de Bijbel in eigen taal te kunnen lezen.
- 5 Beleidsplannen van de Nederlandse regering zorgen voor een spreiding van allochtonen om het ontstaan van zwarte scholen te voorkomen.
- 6 Adellijke families zenden hun zonen naar een bevriende familie. De zoon leert als page en schildknaap de deugden van de ridderlijke wereld zoals eer, moed en trouw.
- 7 De Leerplichtwet in Nederland wordt aangenomen. Daarin wordt vastgesteld dat kinderen minimaal zes jaar onderwijs moeten volgen. De confessionelen zijn tegen de wet omdat niets wordt geregeld voor christelijk onderwijs.

- 2p   1   Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Uit deze bron trek je twee conclusies:

- 1 De Klokbeercultuur was een landbouwsamenleving.
- 2 Uit namen als Klokbeercultuur-, Trechterbeercultuur- of Bandkeramiekcultuur kun je concluderen dat het gaat om prehistorische culturen.

- 2p   2   Ondersteun beide conclusies.

Gebruik bron 2 en 3.

Een historicus concludeert dat de medische wetenschap in de vierde eeuw voor Christus in Griekenland tegelijkertijd oude en nieuwe elementen bevat.

- 3p   3   Leg dit uit door aan te geven:
- wat de traditionele methode is om zieken te behandelen en
  - wat Hippocrates daarin verandert en
  - dat deze verandering past in die tijd.

In het Romeinse Rijk werd de regel ingevoerd dat de zonen van de Germaanse stamleiders op jonge leeftijd naar Rome werden gezonden voor een militaire opleiding.

- 4p   **4**   Noem een militair-strategisch én een sociaal-cultureel gevolg van deze regel en leg uit dat deze regel past bij de romanisering.

Gebruik bron 4.

Stel: je wilt deze bron gebruiken voor een onderzoek naar het vertrek van Attila uit het Romeinse Rijk.

- 2p   **5**   Leg uit waarom je twijfelt aan de bruikbaarheid van deze bron voor dit onderzoek.

Gebruik bron 4.

Een interpretatie:

Uit deze beschrijving blijkt de verwevenheid tussen het laat-Romeinse bestuur en de christelijke kerk.

- 2p   **6**   Ondersteun deze interpretatie met de bron.

De middeleeuwen

De ineenstorting van het Romeinse Rijk bracht een grote verandering van de economie in West-Europa met zich mee.

- 3p   **7**   Noem deze verandering en leg uit dat deze verandering bijdroeg aan het ontstaan van het feodale stelsel.

Gebruik bron 5.

Uit deze bron blijkt dat het feodale stelsel:

- 1 is gebaseerd op een wederzijdse afspraak en
- 2 niet gebaseerd is op gelijkwaardigheid.

- 4p   **8**   Leg dit voor beide uit, telkens met de bron.

Gebruik bron 6.

Historici noemen de periode van culturele bloei in de tijd van Karel de Grote een "renaissance".

- 2p   **9**   Leg met de bron uit waarom ze dit een juiste aanduiding voor deze periode vinden.

In 1095 riep paus Urbanus II de christelijke wereld op voor de eerste kruistocht. De Duitse keizer Hendrik IV weigerde mee te doen.

- 2p   **10**   Verklaar zijn weigering vanuit de Investituurstrijd.

In 1122 kreeg de stad Utrecht het stadsrecht van de Duitse keizer. De burgers van de stad kregen daarin toestemming voor de instelling van een eigen rechtbank. De Utrechtse burgers hadden, vanwege de groei van de handel, aangedrongen op een eigen rechtspraak.

- 4p 11 Leg uit dat de groei van de handel de eigen rechtspraak:
- noodzakelijk maakte,
  - maar ook mogelijk maakte.

Door de tijd heen

De volgende protestacties in Amsterdam staan in willekeurige volgorde:

- 1 Tijdens een doop in de Oude Kerk weigert de geestelijke de mis in de volkstaal te houden in plaats van het Latijn. De aanwezige protestanten komen in opstand en vernielen beelden en het altaar.
- 2 Op het Waterlooplein breken rellen uit tegen de Duitse bezetter uit woede over anti-Joodse maatregelen.
- 3 In de arbeiderswijk de Jordaan worden veel vernielingen aangericht, omdat in de crisistijd de werkloosheidsuitkeringen worden verlaagd.
- 4 Veel Nederlanders zien op de televisie hoe tijdens het huwelijk van prinses Beatrix en Claus van Amsberg rookbommen naar de koets van het bruidspaar worden gegooid.
- 5 Tijdens het “Pachtersoproer” worden huizen van belastingpachters geplunderd, omdat de bevolking niet langer bestuurd wil worden door rijke regenten.
- 6 Nadat het volksspel palingtrekken verboden wordt, komen grote groepen arbeiders in opstand. De oorzaak van dit “Palingoproer” wordt in verband gebracht met de sociale kwestie.

- 2p 12 Zet deze protestacties in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 7.

Deze bron is te zien als een voortzetting van het beleid van veel middeleeuwse vorsten en vooruitlopend op de ideeën van het absolutisme.

- 4p 13 Leg dit uit door:
- een kenmerk te noemen van het beleid van veel middeleeuwse vorsten en
  - een kenmerk van het absolutisme te noemen en
  - per kenmerk uit te leggen dat deze bron daarbij aansluit.

In 1667 tekende de Republiek de Vrede van Breda met Engeland. Het Nederlandse Nieuw-Amsterdam (nu New York) werd overgedragen aan Engeland. In ruil daarvoor kreeg de Republiek Suriname en enkele forten aan de Afrikaanse Westkust. In de Republiek was men tevreden met deze ruil.

2p **14** Verklaar deze tevredenheid.

Hieronder volgen enkele gegevens over Louis de Geer (1587-1652):

- Op jonge leeftijd verhuist de protestantse Louis met zijn familie van de Zuidelijke Nederlanden die onder Spaans beheer zijn, naar de Republiek.
- In 1615 gaat Louis de Geer met zijn zwager, de wapenfabrikant Trip, naar Amsterdam en sluit een overeenkomst met een Zweedse handelsmaatschappij, waardoor hij kan beschikken over koper en ijzer uit Zweden.
- Tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) leent De Geer grote bedragen aan de protestantse koning van Zweden die hem allerlei gunsten verleent.
- In Zweden bouwt De Geer een wapennijverheid op, hij laat daar kanonnen vervaardigen die vervolgens verscheept worden naar Amsterdam. Daar verkoopt De Geer ze op de stapelmarkt.
- Bij zijn overlijden laat De Geer een vermogen van 1,5 miljoen gulden (= nu ongeveer 150 miljoen euro) en een huis aan de Keizersgracht in Amsterdam na.

Uit deze gegevens kun je twee conclusies trekken:

- 1 In het leven van Louis de Geer komt de bijzondere positie van de Republiek aan het eind van de zestiende en begin zeventiende eeuw naar voren.
- 2 De levensloop van Louis de Geer illustreert een structurele verandering die plaatsvindt in deze tijd.

4p **15** Ondersteun beide conclusies door:

- met een gegeven uit het leven van De Geer uit te leggen dat in zijn levensloop de bijzondere positie van de Republiek in de zeventiende eeuw naar voren komt en
- een structurele verandering in de tijd van De Geer te noemen en aan te geven op welke wijze deze verandering in de levensloop van De Geer naar voren komt.

Gebruik bron 8.

De abolitionisten hebben Jacobus Capitein niet als voorbeeld gebruikt.

2p **16** Geef hiervoor de verklaring.

Gebruik bron 9.

Aan de hand van deze bron kun je concluderen dat in 1798 de bestuurders in Brabant beïnvloed zijn door het gedachtegoed van de democratische revoluties.

2p **17** Leg dit uit.

Moderne tijd

Gebruik bron 10.

Twee beweringen:

- 1 John Stuart Mill is geïnspireerd door het abolitionisme.
- 2 John Stuart Mill kan gezien worden als inspirator van een emancipatiebeweging.

4p **18** Leg beide beweringen uit.

Gebruik bron 11.

De paus schrijft *Rerum Novarum* in 1891 als reactie op ontwikkelingen in zijn tijd.

4p **19** Noem twee ontwikkelingen uit de negentiende eeuw die hierbij passen en toon bij elke ontwikkeling aan, dat de paus met *Rerum Novarum* reageert op het socialisme.

Gebruik bron 12.

De tekenaar geeft hier een mening weer over het verband tussen socialisme en vrouwenemancipatie.

3p **20** Welke mening wordt hier weergegeven? Licht je antwoord toe met twee elementen uit de bron.

De periode 1880-1920 wordt wel de periode van het Modern Imperialisme genoemd.

2p **21** Leg met een voorbeeld uit, welke economische verklaring er aan het ontstaan van het Modern Imperialisme kan worden gegeven.

Gebruik bron 13.

Deze prentbriefkaart is een vorm van propaganda uit de Eerste Wereldoorlog.

3p **22** Licht dit toe door:

- (met de bron) uit te leggen welke boodschap de kaart uitdraagt en
- aan te geven waarom een prentbriefkaart in deze tijd een geschikt middel is om deze propagandaboodschap te verspreiden.

Gebruik bron 13.

In de twintigste eeuw groeit in India een onafhankelijkheidsbeweging.

2p **23** Leg uit welk argument voor hun strijd deze beweging aan de prentbriefkaart kan ontleenen.

De jaren 1930 laten zien dat er een verband bestaat tussen economische omstandigheden en politieke radicalisering.

2p **24** Leg dit verband met een voorbeeld uit.

Gebruik bron 14.

Deze bron geeft enerzijds wel en anderzijds geen juist beeld van de Duitse bezetting van Nederland.

4p **25** Licht dit toe door uit te leggen:

- in welk opzicht deze telex kenmerkend is voor de Duitse bezetting en
- in welk opzicht de hier beschreven gebeurtenis niet kenmerkend is voor de Duitse bezetting.

Gebruik bron 15.

2p **26** Leg met behulp van een economische en een sociaal-culturele ontwikkeling uit, dat deze reclame kenmerkend is voor de jaren 1960.

Gebruik bron 16.

Dit lied van Doe Maar illustreert de internationale politieke situatie van de tijd waarin het lied is ontstaan.

2p **27** Leg dit uit.

Gebruik bron 16.

De mening over de Nederlandse samenleving die Doe Maar in dit lied blijkt te hebben, past bij de jongerencultuur die in de jaren 1960 is ontstaan.

2p **28** Leg dit uit.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.